

ЛИЧНА КАРТА СЕЛА

ПЕРЛЕЗ

Милош Минић
Коста Жељски

Перлез, 2015.

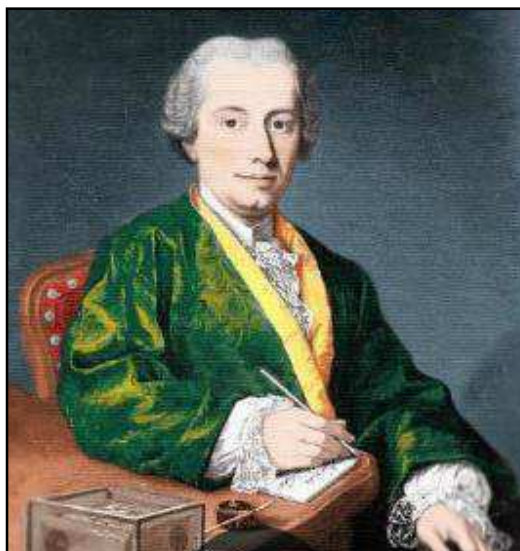
САДРЖАЈ

Историја Перлеза	3
О насељу Перлез.....	8
Рељеф Перлеза	9
Клима Перлеза	10
Хидрографија Перлеза	10
Земљиште Перлеза.....	11
Флора Перлеза	12
Фауна Перлеза	13
Становништво Перлеза.....	16
Установе Перлеза.....	18
Инфраструктура Перлеза	22
Привреда Перлеза	23
Удружења грађана Перлеза	24
Манифестације Перлеза	28
Културно наслеђе Перлеза	30
Знамените личности Перлеза	32
Народни обичаји и традиције Перлеза	36
Филмско наслеђе Перлеза	40

ИСТОРИЈА ПЕРЛЕЗА

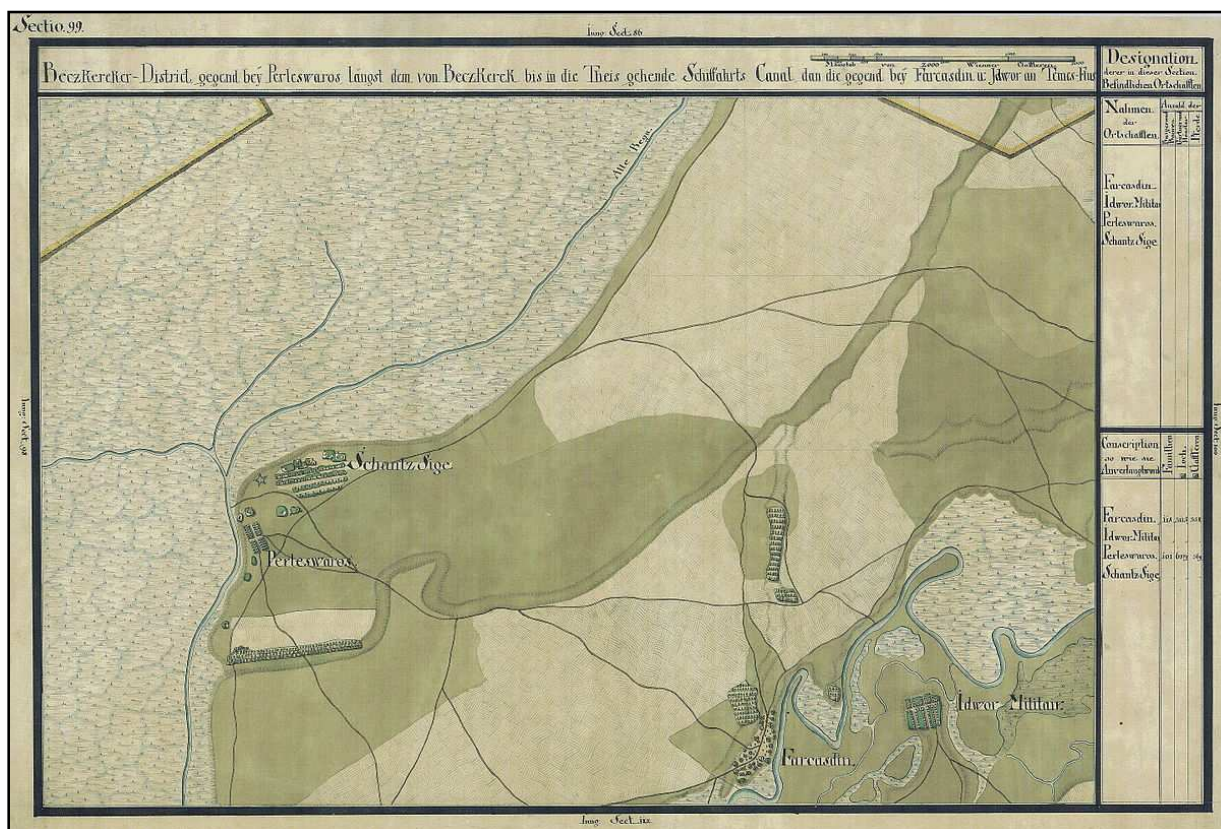
На месту подручја данашњег Перлеза постојало је насеље још у доба глачаног камена. Археолошка ископавања на потезу Батке, која су у мањој и већој мери спровођена до 1989. године, показала су постојање неолитских насебина ловаца-сакупљача и раних занатлија. Поједине некрополе (касније у народу прозване „хумке“) сведоче о континуитету насеља кроз периоде келтских и трачких освајања све до 1. века нове ере, кад је на ободу велике банатске мочваре основан каструм 7. Клаудијеве легије, чија се команда налазила у Виминацијуму. Била је то, према царевим мемоарима „последња панонска караула према ничему“. Први стални насељеници, такозвани лимиганти (људи са границе) у периодима ратова и варварских најезди представљали су живи штит Империје, док су се у периодима мира бавили сточарством, риболовом и у мањој мери ратарством. Једна од легенди из старог века, прича о томе да је славни хунски вођа, Атила, сахрањен на дну тадашњег меандра реке Тисе, на подручју северозападно од савременог Перлеза.

Као један од ретких сувоземних коридора од Београда до Темишвара, подручје ишчезлог насеља је сведок сеобе народа, бугарских похода и отоманских најезди. Из периода Мехмед-пашиног војног похода на Банат, дакле од 16-тог века, датирају први статистички подаци, који нам кажу о већ установљеном насељу Сига с већинским, аутохтоним српским становништвом, уз присуство малобројне мађарске мањине. Готово истим коридором, којим су запоседали Банат, Турци су на концу 17. века напустили ово подручје, изгнани пред снагама Еугена Савојског. Током периода аустријске владавине, на подручју Перлеза дошло је до колонизације Немаца, Француза и Каталонаца. У то време је село Сига имало 30 кућа, а поред Сиге је подигнуто утврђење Шанац, око ког се до 1752. године формирало ново насеље, у ком су се настанили Немци и Срби са потиске и поморишке границе. 1752. године, маркиз Рамон де Виљана Перлас, председник државне благајне Тамишког Баната, даје указ о спајању Сиге са Шанцем и формирању новог села, које по њему добија назив Перлас-варош.

маркиз Рамон Фредерик де Виљана Перлас Риалп

Према статистичким подацима, 1773. године Сига је имала 137 српских, а Перласварош 66 српских и 36 римокатоличких домаћинстава. Године 1777. у већ спојеном Перлезу регистровано је 203 српске; 1778/1779. 345 граничарских кућа укупно; а 1811. 364 домаћинстава. Највећи број несрба отпада на Немце, а знатно мање на Шокце, Мађаре и Хрвате. По неким статистичким подацима перлеско домаћинство је 1791. године у просеку имало скоро 9; 1797. око 6; а 1802/1803. нешто мање од 5,8 чланова. То је просечна величина српске, али се ни остале породице у том погледу нису разликовале.

Мапа Перлеза из периода аустријске владавине „Josephinische Landesaufnahme, 1769-72.“

Не зна се тачно како су изгледале граничарске куће Перлеза у то време, али се може претпоставити да су у већини биле саграђене од набоја и плетера, а покривене рогозом и трском. Боље нису изгледала ни јавна здања: према једном опису из 1758. год. црква у Шанцу је била саграђена од бусења, а покривена трском, а у Перлез-вароши од ћерпича, покривена чамовом шиндром. Прва је била ограђена кољем, а друга пружењем. Године 1797. Перлеска црква, сад већ једна, била је „худа, мала и слаба, крај села“. Године 1789. Перлез је имао 345 граничарских кућа, а од јавних здања само православно и католичку цркву, свратиште са шталом и официрске станове. Парк, који постоји и данас, имао је површину од 2 катастарска јутра и 1129 квадратних метара.

Почетак 19-тог века се може сматрати епохом градитељства, јер из тог периода датирају неке од и данас препознатљивих здања, попут парног млина, старе капетаније, православне и католичке цркве и сл. Као војно и привредно средиште аустријске Војне Крајине, Перлез је крајем 18-тог века попримио елемент фортификације, који је укључивао систем подземних лагума у укупној дужини од 5.600 метара. Овај компликовани систем ходника, магацина и заједничких просторија омогућавао је неометану комуникацију војника, чиновника и грађанства у условима ратног стања или евентуалне опсаде места. Зидан од печене цигле, системом спојених сводова, висине од 2 до 4 метра и ширине од 2 до 6 метара, лагум је повезивао све значајне објекте у месту са евакуационим

центром у риту, на левој обали некадашњег корита реке Бегеј. Након Револуције (1848/49.), а нарочито по укидању Војне Крајине (1882.) лагуми губе своју функцију и сврху. До данас је већи део ове јединствене фортификације делимично или потпуно урушен, а један од ретких неоштећених улаза се налази у здању старе Капетаније.

зграда старе Капетаније у улици Краља Александра I Карађорђевића

У војно-политичком смислу, Перлез добија на значају током већ поменуте Револуције. Историчари се слажу с чињеницом да је улога српског националног корпуса током ових, ратних дешавања најуже везана са дешавањима у и око Перлеза. 2. септембра 1848. године мађарске снаге под командом Ернеа Киша, након вишедневне битке успевају да скрше отпор српских бранилаца и улазе у село, пустошећи све битније објекте. Том приликом спаљена је и православна црква. Дешавања уочи битке, као и сведочанство о бојевима, издаји и страдању, пружају нам мемоари генералштабног мајора Јована Стефановића Виловског. Прва Битка код Перлеза је овековечена Штрохмајеровом литографијом, а непознати народни певач је опевао издају поручника Дракулића и његово кукавичко повлачење с бојног поља.

Друга битка код Перлеза само је део велике Банатске кампање војводе Стевана Шупљикца, а вођена је у јануару 1849. године. Сведочанства о овом догађају пружају нам белешке команданта српских чета, Ђорђа Стратимировића. Занимљив је податак да су се уочи ове битке, којом приликом је Перлез ослобођен, на положају пред Перлезом (данас познатом као Бедем) на истој страни фронта налазили пуковник Ђорђе Стратимировић, командант српских добровољаца Стеван Книћанин, патријарх српски Јосиф Рајачић и хрватски бан Јосип Јелачић, чија је лака коњица имала пресудан утицај на победу аустријско-српске војске и протеривање регименти Ернеа Киша ка Араду.

литографија „A perlaszi ütközet 1848. szeptember 2-án“ A. Strohmayer

Године 1910. Перлез је велико село поред Бегеја са 979 кућа и 6190 становника, где доминирају три националности: Срби, Немци и Хрвати. Село има пошту и телеграф, Срески суд са затвором, катастар, Среску штедионицу, Штедну задругу, испоставу Панчевачке народне банке, испоставу Јужномађарске привредне банке и парни млин.

Једна од многобројних старих разгледница Перлеза. На њој су приказане Црква Успења пресвете Богородице, данашњи Трг Кнеза Михаила, некадашња школа и здање Среског суда (данас амбуланте)

По завршетку Првог светског рата, Перлез је припао Краљевини СХС као и друга насељена места овог дела Баната, али у развоју знатно заостаје за јаким регионалним центром Бечкерек. Године 1925. Перлез је повезан железничком пругом преко Титела за Нови Сад и преко Орловата са Бечкерек и Панчевом. Следеће године општина доводи електричну струју из Титела.

Амбијент централног Трга кнеза Михаила готово да је остао нетакнут и након више од 150 година!

Други светски рат у Перлезу обележили су немили догађаји, као што су масовно хапшење мушког становништва српске националности старог између 15 и 50 година (слично догађају ког је у роману „Салаш у Малом Риту“ испричао Арсен Диклић); вешање банатских родољуба на тргу испред православне цркве, о чему сведоче потресне фотографије (од којих се једна чак може пронаћи у јерусалимском музеју „Јадвашем“); те присилно исељавање немачког становништва од стране нове, такозване народне власти. Перлез је ослобођен 4. октобра 1944. године, а колонизација српског становништва са подручја Босне и Херцеговине и Хрватске, отпочела је већ с пролећа 1945. Приликом насељавања, у Перлез је дошло 123 породица, али је након повратка неколицине остало 118 колонијстичких домаћинстава.

Убрзо по ослобођењу, Перлез се развио у општински центар. У оквир општине Перлез ушла су следећа насељена места: Книћанин, Чента, Фаркаждин, Орловат, Томашевац и Ботош. Као општина, Перлез је егзистирао до 1966. године, кад улази у састав општине Зрењанин.

О НАСЕЉУ ПЕРЛЕЗ

Перлез се налази на територији Баната у саставу АП Војводине и Републике Србије. Површина катастарске општине Перлез је 100,3 квадратних километара. Занимљив је податак да је по површини, Перлез друга највећа Месна заједница на територији града Зрењанина и да је по пространству већи од 5 суверених светских држава! Према попису из 2011. године, у Перлезу је живело 3383 становника.

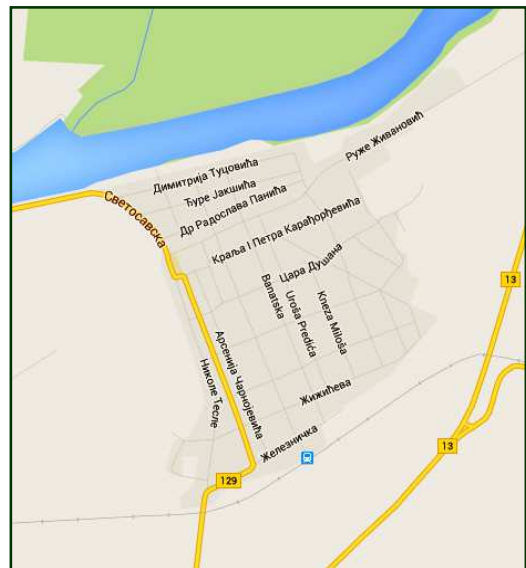
Перлез се налази 25 километара јужно од Зрењанина на важном магистралном путу од Зрењанина за Београд и жељезничкој прузи Томашевац - Нови Сад. Удаљен је од Београда 45 километара, а од Новог Сада 55 километара. Тачан географски положај Перлеза је 20°22'32" источне географске дужине и 40°12'17" северне географске ширине.

положај Перлеза на мапи Србије

Територија катастарске општине Перлез

Мапа Перлеза са приказом улица

Важно је истаћи да територија Перлеза укључује и највећи део Специјалног резервата природе „Стари Бегеј – Царска бара“, рамсарску област од државног и међународног значаја.

ПРИРОДНА ГЕОГРАФИЈА ПЕРЛЕЗА

РЕЉЕФ ПЕРЛЕЗА

Насеље се налази на просечној надморској висини од 63 до 74 метара, а налази се у додирној зони алувијалне равни и лесне терасе. Најзаступљенији облик овог рељефа су акумулационе гредице, које су настале таложењем речног материјала. Лесна тераса се налази у средњем и источном делу атара, а њена висина се креће између 80 и 83м. Најчешћи облици рељефа су плитка, вијугава и обично забарена удубљења без отицања. Између тих депресија се налазе уске и уздужне греде.

Земљиште на којем се село налази је благо таласасто према југу и западу. Северна граница Перлеза је река Бегеј, а јужно од њега у правцу истока налази се речица Петра. Петра се протеже кроз средишњи део Перлеског атара. Њена ширина се креће од 10 до 20 метара, а дужина Петре у атару је око 18 километара. Сматра се да је Петра старо корито Тисе, које је крајем алувијума засуто лесом. На западу одмах испод села земљиште се нагло спушта, тако да је одмах иза овог обронка земљиште на 73 метра надморске висине. Ту је почетак рита који се од Перлеза пружа према западу у правцу Книћанина и Тисе и даље југозападно до Дунава. Овај Рит у коме има и слатинастог и плодног земљишта испресецан је каналима за одводњавање. Плодан део перлеског атара пружа се према истоку од села у правцу Фаркаждина и Орловата, као и североисточно, у правцу Стајићева.

Речица Петра представља један од недовољно искориштених природних ресурса Перлеза

КЛИМА ПЕРЛЕЗА

Прелазна годишња доба одликују се промењљивошћу времена са топлијом јесени од пролећа. Лети услед померања суптропског појаса високог притиска према северу, подручје Перлеза се често налази под утицајем тзв. азорског антициклона, са доста стабилним временским приликама и повременим краћим пљусковима.

Просечна количина падавина је око 650 милиметара. Распоред падавина према годишњим добима је прилично уједначена, али су честа и велика одступања. Минимум падавина је у периоду јануар - фебруар, а максимум у мајско-јунском периоду.

Просечне месечне температуре се крећу од 1,1°C до 22,8°C. Најниже температуре су у јануару а највише у јулу. Средње годишње температуре крећу се око 11°C. Просечан број дана када су средње температуре ваздуха мање од 0°C износи 81. Период појаве мразева траје од 6 до 8 месеци.

Најизразитији ветар овог подручја је Кошава. Дува брзином 5-11 м/с, али понекад достиже брзину и до 27,5 м/с. Кошава дува из јужног и југоисточног правца и доноси претежно топле и претежно суве ваздушне масе. Други значајан ветар овог подручја је ветар из северозападног правца. Он доноси кишу и снег. Трећи значајан ветар је северац, то је хладан и често прилично јак ветар.

ХИДРОГРАФИЈА ПЕРЛЕЗА

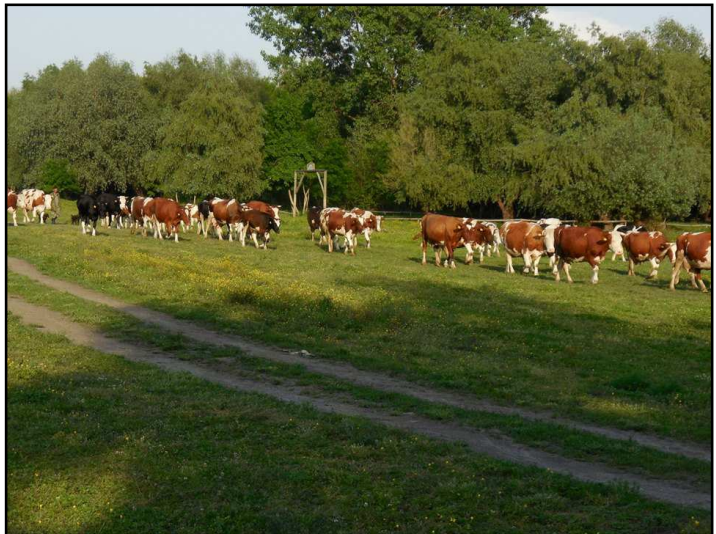
Средњи годишњи ниво подземних вода у атару Перлеза није свуда исти. У алувијалној равни прва издан је много плића (2-4 метра) него на лесној тераси где је дубина прве издани око 5 метара, а на неким местима прелази и 8 метара.

Најзначајнији водоток је Бегеј, који представља средњу границу Перлеза. У средишњем делу атара нали се Петра. Већим делом године испуњена је водом. У њу се сливају све атмосферске воде околних терена, а изливају све подземне воде, због мале надморске висине. Ревеница је бара која се протеже у дужини од око 5 километара северно од села, а данас јој се корито испуни само после великих киша. Она представља мртвају Бегеја.

ЗЕМЉИШТЕ ПЕРЛЕЗА

Најзаступљенији тип земљишта у Перлезу је бикарбони чернозем, то је тип земљишта настао на карбонатном лесу. Овај тип земљишта је веома погодан за обраду. У западном делу се налази земљиште типа бикарбоне смонице. Ритске смонице спадају у тешке глине, настале превлаживањем земљишта површинским и подземним водама. Основни проблем код сваког земљишта је вишак подземне и атмосферске воде. Без доброг система канала за одводњавање таква земљишта постају мало продуктивна. На северозападу атара налази се чернозем, настао на лесним терасама и лесним платоима. Основна карактеристика овог земљишта је јак утицај подземне воде на лесну подлогу. Овај тип чернозема представља високо продуктивно земљиште. Источно од Перлеза простире се земљиште типа солоњец. Ово земљиште јегодно за било какав тип ратарске производње.

Алувијално земљиште се углавном налази у полоју река. Алувијална земљишта су млади наноси река, који немају развијен профил у генетичком смислу. Изливањем река даље од обале таложе се глиновити материјали где се ствара иловаст профил. У већини случајева то су веома плодна земљишта, одличних физичких својстава, јер настају акумулацијом најпродуктивнијег дела еродираниог земљишта. Алувијално, заслањено земљиште срећемо северно од Перлеза. Најчешће су то депресије под утицајем јаких подземних вода, које носе у себи јако растворљиве соли. Могу се користити делимично у шумарству или као повремени пашњаци.

Пашњак на обали Береја

ФЛОРА ПЕРЛЕЗА

Један од препознатљивих симбола Перлеза јесте стара дудова шума, која се простире на потезу Вашариште, на северозападном ободу села. Према подацима из црквених књига, сваки брачни пар је на име свадбарине морао да на овом месту, сходно материјалним могућностима, посади одређен број садница белог дуда, што је осим еколошке оправданости имало и привредни значај, јер се становништво све до половине 20-тог века бавило између осталог и узгојем свилених буба.

Дудова шума на Вашаришту – својеврсни симбол свете брачне заједнице

Осмишљених планских подизања дрвореда има у улици Михајла Пупина, где је са обе стране засађен горски јавор (*Acer pseudoplatanus*). Такође, дрворед мешовитог састава налази се у улици Краља Александра I Карађорђевића. Веома лепо је озелењена и улица Ђуре Јакшића, где су са обе стране засађене смрче (*Picea abies*). У осталим улицама постоје дрвореди који нису подизани плански, а у њима влада шаренило врста различите старости. Последњих година учињени су напори да се пошуме одређени потези на Слатинама, у Риту и на Ботошком путу, а посађен је и ветрозаштитни појас уз магистрални пут Београд – Зрењанин. Занимљив је податак да тренутно само на улицама Перлеза можемо избројати 13898 стабала различитог дрвећа, што чини да сателитски снимци нашег места изгледају попут шумске оазе у равници!

Перлез поседује три организоване парковске целине: парк у Кривом, парк Старе пијаце и централни парк. Док се у првом налази рекреативни центар, ком гравитира становништво источног дела Перлеза, Старе пијаце представљају двориште Месне заједнице Перлез. Својеврсни украс Перлеза представља парк у централној зони насеља. Парк је подигнут око 1900. године, а ограђен је зидом на коме је веома декоративна ограда од кованог гвожђа. Веома је интересантан дендролошки састав парка, а поменућемо само неке врсте: четири примерка гинка билобе стара око 80 година права су драгоценост. У парку се налазе још и десетине врста, ка што су дивљи кестен, горски јавор, платан, сребрна липа, копривић, утерија, црни бор, смрча, јавор негундо, двозуб, гавез, велика врбица, гагонија, трска, купина и багрем.

ФАУНА ПЕРЛЕЗА

Животињски свет је веома богат, посебно птичији, обзиром на близину Царске баре и рибњака на Белом језеру. Од барских птица ту су мала жута чапља, мала бела чапља, сива чапља, црвена чапља, мали корморан, чапља кашикара, гак... Од грабљивица најчешће се могу срести шкањица, банатски соко, јастреб, еја и луња, а посебну драж небу чине орлови рибари, орлови змијари и фасцинантни орао белорепан. Фауну Перлеза употпуњују и сисари, попут срндаћа, дивљих свиња, кунџа, лисица, ласица, куна златица, видри и шакала; док у воденом окружењу пливају представници готово свих познатих врста европске слатководне рибе.

Превасходни циљ становништва Перлеза мора да буде очување и унапређење природних ресурса!

ЦАРСКА БАРА – ПРИРОДНИ БИСЕР ПЕРЛЕЗА

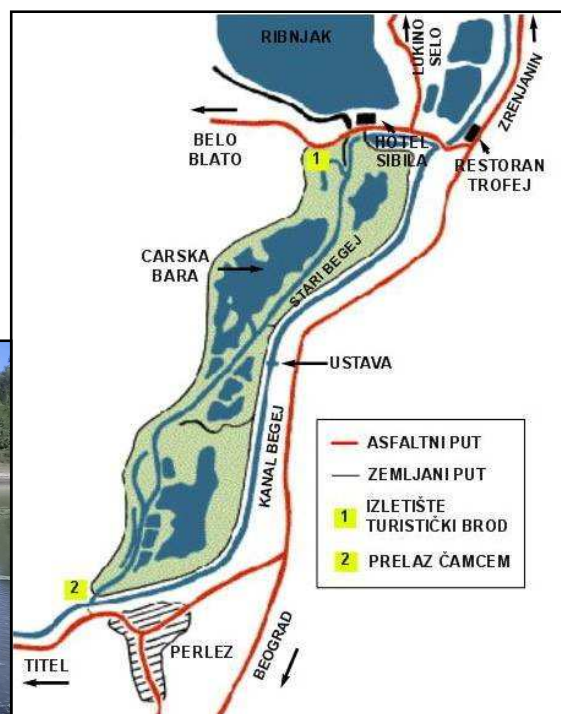
Простор Царске баре карактерише густо изаткан рељеф река, канала, језера и бара, док се боје смењују од плавих језера, преко зелених и смеђих шума, све до бледо жуте и беле боје слатина. На овом простору некада се протезало безброј већих и мањих мочвара. Данас овај простор карактеришу меандри Старог Бегеја који се сужавају, скраћују и баре - све више нагнуте у односу на дно речног корита.

Депресија Царске баре била је изражена великим поплавама. Поплаве су се јављале сваке године, а биле су проузроковане пролећно - летњим поводњем Тисе и Дунава, чије су се воде као успод директно преко ушћа Бегеја, одражавале на целу равну, плавећи дуже или краће време делујући на Царску бару, Војтину млаку у друге површине. Након извршених хидротехничких радова тј. на целом подручју (Царска бара, Војтина млака, Тигањица, Равеница) може се одржати стари режим воде, чак и побољшан смањењем времена плавлена великих вода и строго диктираним потребним водостајем у летњем периоду до коте 74,00, ако је то шири интерес. То се постиже са две изграђене уставе. Једна код Перлеза а друга код рибњака „Ечка“. Упуштањем или испуштањем воде може се држати одређени ниво.

Биљни свет Царске баре представљен је бројним аутохтоним врстама, од којих су неке ретке, поред оних које се редовно срећу на барским комплексима. По својој вредности издвајају се од водених биљака водени гриз, водена папрат, бели локвањ и друге: на пример, у ливадској вегетацији присутни су врањемил, хајдучка трава, слез, пелен, ливадска жалфија и друге; а у мочварној вегетацији: заједнице тршњака, водољуб, барска перуника, јеженица, пачија трава, иђирот и слично. Шумске површине такође заузимају значајне делове резервата. Бројна стабла у околини колоније чапљи и корморана имају осушене врхове, чинећи их тако погодним за осматрачнице и узлетишта за лов рибе у

Поглед на Бегеј са плаже под Пужиним брегом

Мапа резервата „Стари Бегеј – Царска бара“

језеру или бари, овим становницима баре. Светску славу овом месту донело је присуство птичјег света са око 240 врста, због чега је ово добро проглашено за рамсарско подручје, тј. уписано у УНЕСКО-ву листу мочварних подручја од међународног значаја. На предлог стручњака Завода за заштиту природе Србије Влада Републике Србије прогласила је ово подручје Специјалним резерватом природе „Стари Бегеј - Царска бара“.

Чапља кашикара

Срндаћ

Шакал

Орао белорепан

Видра

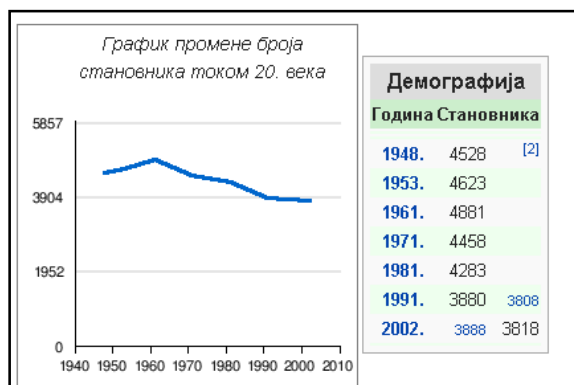
Још једно обележје Перлеза – гнезда белих рода у Шанцу

Својеврсни чувари фауне Перлеза су светски познати препаратори, Бранислав Илин и покојни Владимир Омчикус, чија се препараторска збирка са фауном Перлеза и Царске баре налази у природњачкој збирци Зрењанинског музеја.

СТАНОВНИШТВО ПЕРЛЕЗА

Према попису становништва из 2011. године, Перлез има 3383 становника и 1280 домаћинства, што значи да је просечан број чланова домаћинства 2,64. У смислу пола, 49% (1658) становништва чине мушкарци, док 51% (1725) чине жене. Просечна старост становништва износи 41,3 године, а само 15,11% популације је млађе од 15 година. Са друге стране, 37,69% становништва је старије од 50 година, па се популација Перлеза може сматрати претежно старачком.

Становништво према полу и узрасту			
Старост	Укупно	Мушки пол	Женски пол
0 – 4	152	79	73
5 – 9	181	89	92
10-14	177	84	93
15-19	221	120	101
20-24	236	138	98
25-29	218	107	111
30-34	178	97	81
35-39	198	97	101
40-44	238	119	119
45-49	291	156	135
50-54	259	128	131
55-59	183	89	104
60-64	205	96	109
65-69	223	86	137
70-74	202	86	116
75-79	128	48	80
80 и више	76	29	47
непознато	17	10	7

У националном смислу, Перлез је већинско српско место, уз удео од 89,12% Срба (3015). 2,17% (73) чине Роми; 1,62 (55) чине Мађари; 1,15% (39) чине Хрвати, док су остале националности заступљене са мање од 1% удела.

Пратећи график лево, закључујемо да од 1960-тих година број становника Перлеза незаустављиво опада, што се може сматрати последицом укидања општине.

Природни прираштај је негативан, а стопа природног прираштаја је -18,00%. Природно кретање становника према наведеним подацима је неповољно јрг га карактерише ниска стопа наталитета (живорођених) и висока стопа општег морталитета (умрлих). Просечан животни век мушкараца је 68 година а жена 74 године. Оно што је последњих година приметније, јесте ублажен пад броја становника, који настаје захваљујући досељавању породица из Београда и Новог Сада, услед велике понуде и повољних цена некретнина.

Следи табеларни приказ броја чланова сеоских домаћинстава.

Број чланова	Број домаћинстава
1	280
2	328
3	207
4	225
5	136
6 и више	104
УКУПНО	1280

ОБРАЗОВНА И СОЦИЈАЛНО РАДНА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА ПЕРЛЕЗА

Радно способног становништва је 2394, од тога мушкараца 1182 а жена 1212. Удео жена у укупном броју запослених је 38,51%. Укупан број евидентираних незапослених лица је 531. Број запослених на 1000 становника је 364. Активно становништво чини 46,2% укупног броја становника Перлеза. Лица са личним приходом је 21,6% а издржавано становништво чини удео од 32,1%. Становништво које обавља неко занимање чини 76,3% активног становништва. На раду у иностранству је 0,3% становништва Перлеза. Према статистичким подацима, активно становништво које обавља неко занимање, према делатности и полу је приказано у следећој табели.

Делатност	Број ангажованих	Мушкарци	Жене
Пољопривреда, лов и шумарство	396	265	131
Рибарство	2	2	0
Прерађивачка индустрија	369	205	164
Производња и снабдевање струјом, водом и гасом	11	11	0
Трговина, поправка возила и предмета за личну и домаћу употребу	113	49	64
Хотели и ресторани	22	12	10
Саобраћај, складиштење и везе	62	52	10
Финансијско посредовање	5	2	3
Некретнине	5	2	3
Државна управа и одбрана	38	28	10

Образовање	51	13	38
Здравствени и социјални рад	41	7	34
Остале комуналне, друштвене и личне услужне активности	16	13	3
Приватна домаћинства са запосленим лицима	100	96	4
УКУПНО	1231	757	474

Од укупног броја запослених, доктора наука је 1, магистара 4, факултетски образованих је 146, са вишом спремом 127, са средњом 485, док у предузећима ради 468 квалификованих радника. Без школске спреме је било 3,7% становника старих 15 и више година, са непотпуном основном школом 14,6%, са основним образовањем је 22,5% са средњим образовањем 48,1%, са вишим образовањем 5,0% и са високим 5,6% становника. Без школске спреме је 1,9% мушкараца и 5,35% жена старих 15 и више година, са непотпуном основном школом је 10% мушкараца и 18,7% жена, са основним образовањем је 20,2% мушкараца и 24,5% жена, са средњим образовањем је 55,6% мушкараца и 41,2% жена, са вишим образовањем је 5,3% мушкараца и 4,8% жена а са високим 6,3% мушкараца и 5,0% жена.

УСТАНОВЕ ПЕРЛЕЗА

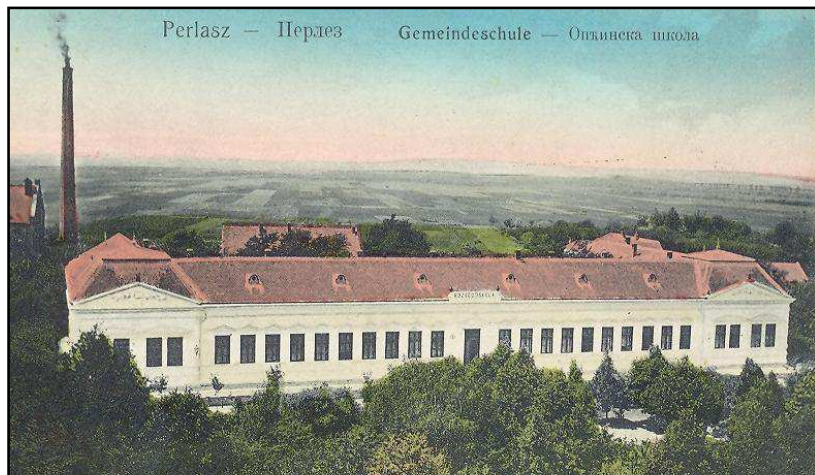

Зграда МЗ Перлез, са спомеником жртвама фашистичког терора

Зграда Месне заједнице Перлез, налази се на адреси Краља Александра I Карађорђевића 7. Изграђена је 1951. године, а осим канцеларијских и друштвених просторија, под њеним кровом се налазе Дом културе, биоскоп са 400 седећих места, Извиђачки дом, месна библиотека, као и реновирана сала биоскопског хола.

У непосредној близини, у самом срцу централног парка, налази се Основна школа „Ђура Јакшић“, коју похађа 350 ученика. Школа и физкултурна сала су изграђене средином 1960-тих година, на месту старе перлешке школе. Осамдесетих година прошлог века у овом здању је деловало истурено одељење зрењанинске Средње школе „25. мај“, коју су похађали ђаци из Перлеза и околних насељених места.

Почеци школства у Перлезу датирају још из средине 18-тог века. Колико је познато, у Перлезу су постојале две школе: српско-православна и четно-тривијална. Старија је српско-православна, која се помиње у неким изворима из 1772. године, али није имала своју зграду, већ је вероватно била смештена у црквеној или некој другој кући. 1797. године се помињу и учитељ и школа, коју деца „приљежно“ похађају, па је вероватно иста у међувремену подигнута. 1810. године. Први учитељ којем се зна име био је Василије Јовановић (1802). По неким изворима четно-тривијална школа је основана 1785. године и била је без своје зграде. 1807. године постојала је и школа и учитељски станови, о чему сведочи и

Зграда старе школе, која је делимично спаљена у октобру, 1944. године

једна историјска скица из 1812. године на којој се види да је школа смештена између православне и католичке цркве, које се и данас налазе на истом месту. Ту школу су похађала првенствено немачка, али и српска деца. Један од ђака који је похађао ову школу је и знаменити српски научник, Михајло Пупин.

Почетком 60-их година двадесетог века школа добија име Ђуре Јакшића, које и данас носи. Уз пригодну свечаност сваке године, 20. маја школа обележава Дан школе.

Школска зграда је наменски грађен објекат на око 3000 квадратних метара, са свим елементима савременог живљења (санитарни чвор, сопствени систем централног грејања, кухиња, трпезарија). Испред школе је парк који улази у свој трећи век. Школа поседује савремену салу за физичко васпитање са пратећим објектима на око 620 квадратних метара и спортске терене у школском дворишту на око 1000 квадратних метара. У школи је запослено 45 радника (9 учитеља, 17 наставника предметне наставе, 3 васпитача, 1 дефектолог, 10 помоћних радника, секретар, административно-технички радник, библиотекар, педагог и директор). Школу похађају ученици распоређени у 16 одељења од 1. до 8. разреда, као и 3 групе предшколског узраста (2 припремне и 1 средњи узраст).

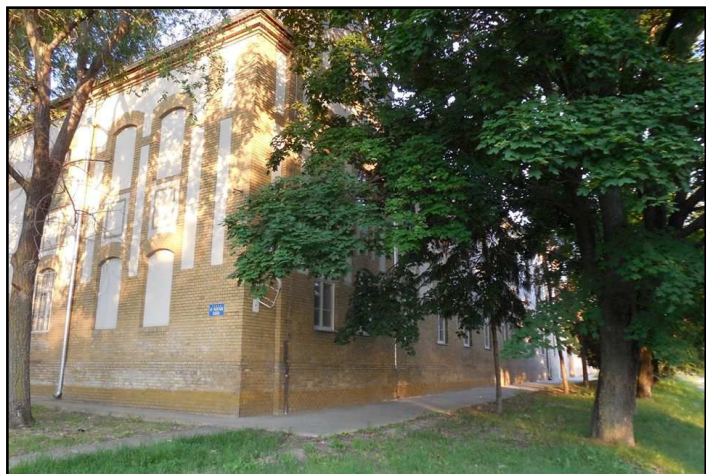
Као носилац културне и јавне делатности школа сарађује са друштвеном средином преко родитеља, Школског одбора и месне заједнице. Циљ ове сарадње је отварање школе утицајима друштвене средине који доприносе остварењу

образовно васпитних задатака и садржаја. У школи се обележавају значајни датуми, а ученици радо узимају учешће у активностима. Дечија недеља је омиљена активност ученика: цртање на асфалту, спортски дан, квизови, презентовање рада драмске секције, колачијада, маскенбал. Светосавски програм школа обележава на традиционалан начин: резањем славског колача и кумства, сваке године свих ученика 4. разреда. После пригодне приредбе ученици у сласт поједу светосавске кифле и кољиво. У пројекту школског гранта под називом „Школа лепих уметности“, покренут је школски лист „Перлица“ чији су уредници ученици и наставници школе. Такође, издата је збирка песама наших ученика „Банатске перлице“. Развијање позитивног духа ученика и наставника као и уважавање различитости представљају основни мото деловања и рада наше школе.

Биста Ђуре Јакшића, испред школе у Перлезу

Поред школе, у непосредној близини се налазе и: Месна канцеларија; станица полиције; пошта са савременом дигиталном централом, која мештанима пружа услуге интернета и ИПТВ; две апотеке, две стоматолошке ординације и амбуланта, која је адаптирана 2012. године и важи за једну од најуређенијих у општини. Иначе, ово велелепно здање је изграђено 1873. године, а у њему се налазио Срески суд.

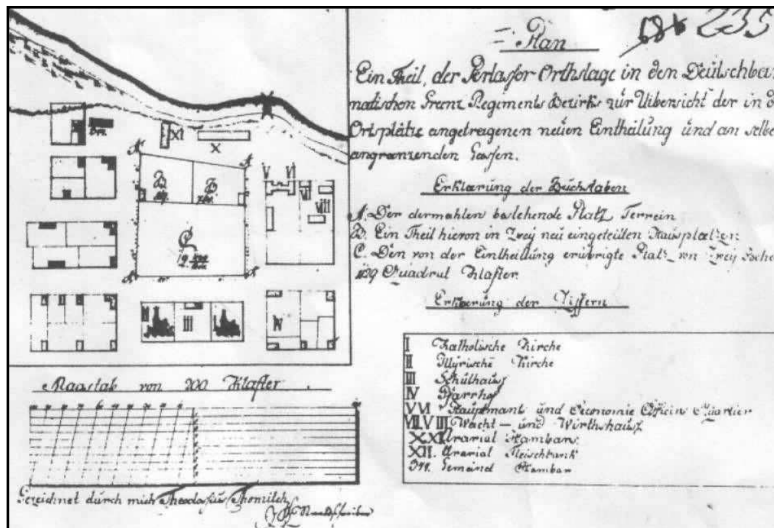
Амбуланта у Перлезу, на месту некадашњег Суда

Зграда, зидана у другој половини деветнаестог века, у стилу бечке сецесије, у којој су смештене пошта, Месна канцеларија и полицијска станица. До 1990-тих година у њој је била и филијала „Војвођанске банке“

Зграда Водне управе

Скица за први урбанистички план Перлеза, од 18. јула 1812. године. Израдио ју је Теодосије Томић, штабски писар темишварске Генералкоманде. На њој се јасно може видети нацрт парка наспрам две цркве и изглед центра, који је готово непромењен до данашњих дана.

ИНФРАСТРУКТУРА ПЕРЛЕЗА

Перлез је опремљен свом потребном инфраструктуром, осим гасовода и канализације. То практично значи да постоје бунари и водоводна мрежа; потпуно функционална електромрежа са пунктом „ЕПС“-а; телефонска мрежа и мрежа кишних канала. Тротоарска мрежа је урађена у свим улицама, а од укупно тридесет, у потпуности је под асфалтом двадесет и две улице. Преосталих осам је утврђено „турском калдрмом“. Атар села је солидно испресецан одржаваним атарским путевима. У Перлезу постоји железничка станица са два пружна колосека.

Железничка станица Перлез

Давне 1962. године, због потребе рада на редовном одржавању и изградњи путева на подручју Перлеза, оформљена је екипа радника, који су се окупљали у приватној кући радника Ђоке Радулова, где су имали магацин за алат и машине потребне за рад. Касније се пункт селио на још две локације: у кућу на Р-110 путу и „Ватрогасни дом“, све до 1978. године, када је пресељен на садашњу локацију. 24. априла 1991. године започета је изградња хале за со, а у њеном склопу изграђена је и гаража са магацином, канцеларијом, кухињом и дневним боравком, као и две спаваће собе. Накнадно је изграђена котларница, као и сала за стони тенис, која је такође у склопу објекта. 1992. године завршена је изградња и опремање пункта који добија садашњи изглед. До јесени 1998. године пункт Перлез је имао статус подпункта Зрењанин, а од отпочињања рада зимске службе 1998/1999. године добија статус пункта у акционарском друштву за путеве „Војводинапут Зрењанин“.

Пункт „Војводинапут Зрењанин“ у Перлезу

Путна мрежа коју покрива пункт Перлез износи 51,660 километара државних путева првог реда; 25,277 километара државних путева другог реда, као и 47 километара локалних путева општине Зрењанин. Запослени пункта у Перлезу баве се пословима редовног и зимског одржавања путева на свом подручју, али раде и на изградњи и обнови путева.

ПРИВРЕДА ПЕРЛЕЗА

Претежна делатност, којом се бави становништво Перлеза је пољопривреда. Катастарска општина Перлез има површину од 17000 хектара, од тога 7000 хектара ораница и око 3000 хектара пашњака. Најзаступљенија грана пољопривреде је ратарска производња а у мањој мери сточарство. Од ратарских култура највише су заступљени кукуруз, пшеница и сунцокрет. Што се сточарства тиче, најзаступљеније је говедарство, где предњачи фарма Радована Падејског са преко 200 грла музних крава. У последње време један део мештана се определио за воћарство, повртарство и пчеларство. Механизација коју пољопривредници Перлеза користе све је савременија, а велики број домаћинстава регистровало је пољопривредна газдинства. Перлез има три земљорадничке задруге и један млин за прераду кукуруза.

Стари млин у Перлезу је изграђен 1803. године, а у функцији је непрестано до данашњих дана. Као зграда од изузетне вредности последњих година служи и као сценографија за филмове.

У Перлезу постоји погон за производњу дрвених пелета, стовариште грађевинског материјала, мини фабрика за производњу фарбе, кречана, пољопривредно предузеће „Слога“, више млекара, специјализованих продавница, приватних занатских радњи и мењачница. Такође у месту постоји 10 угоститељских објеката, две пекаре, две самоуслуге и седам трговинских радњи. Активна је и зелена пијаца.

УДРУЖЕЊА ГРАЂАНА ПЕРЛЕЗА

1. Фудбалски клуб Војводина 1928

Члан је подручне лиге Зрењанин, из које ове сезоне претендује на виши ранг такмичења. На слици лево је први тим, који је прошле године заслужено освојио трофеј победника Купа ФСГ Зрењанин. Председник клуба

је Мирко Кнежевић, а секретар је Радован Адамов. Навијачка група фудбалског клуба су „Декинтови“. Стадион „Испод млине“ је изузетно лепо уређен, одржаван, а просторије клуба су реновиране.

2. КУД „Арсеније Теодоровић“

Најбројније удружење у Перлезу, окупља 120 чланова у пет играчких група. Друштво је оријентисано ка неговању фолклорне традиције Перлеза и очувању културних и уметничких тековина нашег места. Успешно се представља на бројним смотрама и приредбама. Председник Управног одбора друштва је Јованка Срданов, а заменик је Драган Плавшић.

3. Секција „Жене Перлеза“

Некада неформална група жена, од 2011. се фузионисала са КУД-ом. Чланице секције се окупљају, како би од заборава сачувале аутентичне банатске обичаје, старе рецепте, а баве се и ручним радом. Везиле из Перлеза су чувене и познате и ван граница наше земље. Краљица Беатриса, из Холандије, спава на постељини израђеној у Перлезу; многи амбасадори ручају на столњацима од белог веза урађеним у

Перлезу. Жене дипломатског кора носе спаваћице „Филео“, веженим на свили и маркизету у перлешким кућним мануфактурама. Координаторке секције су Каја Срданов и Јулијана Херћан.

4. Ловачко друштво „Јединство“

Превасходни циљ друштва је заштита и унапређење природних ресурса и очување природне равнотеже у атару Перлеза. Друштво има традиционалну сарадњу са својим братским удружењем из Шипова, па су међусобна гостовања већ постала пословична. Друштво има своје просторије изнад фудбалског стадиона. Председник друштва је Душан Јекић.

5. Удружење пензионера, као и Удружење пензионера инвалида рада, бави се окупљањем и узајамном помоћи најстарије популације. Рад ових удружења карактеришу хуманитарне акције, здравствене услуге те набавка зимнице и огрева по дисконтним ценама. Председник удружења је Дине Стефановић.

6. Извиђачки одред „Чича Јанко“

Једино скаутско друштво у општини, уједно и једно од најтрофејнијих извиђачких удружења у Србији. Током сезоне 2015. одред је освојио апсолутно све трофеје у категоријама полетараца и пчелица, на покрајинском, републичком и међународном нивоу. Старшина одреда је Драган Мусић.

7. Омладински клуб Перлез

За четири године свог постојања, Омладински клуб је спровео велики број акција, усмерених ка уређењу села, вршњачкој едукацији; учествовао је у организацији бројних манифестација. Највећи допринос Перлезу, Омладински клуб је дао ове године, спроведећи Јавне радове на територији насељеног места. У оквиру Јавних радова запослено је осам радника, мештана Перлеза, на период од шест месеци. Јавни радови се спровode у оквиру комуналних делатности и активности везаних за културни садржај. Председник клуба је Ненад Мишић.

8. Еколошко друштво „Царска бара“

Удружење се из године у годину хвата у коштац са проблемима који настају загађивањем природе. Кроз више организованих акција, чланство је учествовало у рашчишћавању и пошумљавању терена у и око села, са посебним фокусом на обалу Бегеја. Такође је организатор рибарских дружења. Председница друштва је Бранка Рашета Нинић

9. Асоцијација за рурални туризам „Лала“ се бави организовањем манифестација, које имају за циљ промоцију производа из кућне радиности; одрживи развој у сеоским условима; а бави се и едукацијом жена у складу са делокругом својих активности. Асоцијација је носилац пројекта „Стаза славних“, који ће се током јесени реализовати у централном парку у Перлезу, чиме ће се унапредити туристичка понуда нашег места. Координатор асоцијације је Анђелија Станишић.

10. Добровољно ватрогасно друштво

Ово је уједно и најстарије удружење у Перлезу, које је основано далеке 1852. године, од стране српских и немачких занатлија. Осим на територији Перлеза, данас ДВД према потребама делује и у околним местима, а током летње жетве чланство је без престанка у приправности. Председник друштва је Стевица Сланкаменац.

11. Удружење ратних ветерана окупља учеснике ратова од 1991. до 1999. године и њихове породице. Свој рад базира на психолошкој помоћи чланству и социјализацији чланова са посттрауматским синдромом. Иако делује у Перлезу, ово удружење је свој рад проширило и на град Зрењанин. Председник удружења је Жељко Вуковић.

12. Удружење бораца Другог светског рата негује антифашистичке традиције, сматрајући се наследником некадашњег СУБНОР-а. Уз пригодно обележавање социјалистичких празника, потомци чланова партизанског покрета нарочито негују спомен на народног хероја Пап Павла „Шилу“, који је рођен у Перлезу. Заступник удружења је Благоје Ковач.

13. Удружење пољопривредника се бави проблематиком везаном за ратарство, реституцију и лицитацију обрадивог земљишта, а брине се и о условима субвенција, радова и пласмана пољопривредних производа. Председник Управног одбора удружења је Цвета Падејски.

МАНИФЕСТАЦИЈЕ ПЕРЛЕЗА

1. Сеоска Слава „Госпојинске покладе“, одржава се традиционално сваке године од 5. до 15. августа. У овом периоду Перлез бележи и до 10000 посетилаца, што Славу чини једном од највећих у Банату. Гостима су на располагању различити угоститељски и вашарски садржаји, као и луна-парк, који је смештен на Вашаришту. Забавно шаренило употпуњују и мање манифестације, које током августа организују локална удружења грађана Перлеза.

2. Међународни фестивал фолклора „Ајд на рogaљ, момче“, одржава се сваке године у последњој седмици августа. Организатор је КУД „Арсеније Теодоровић“. Значај фестивала се огледа како у масовној посећености, тако и у разноликостима, које са собом носе учесници из читавог света.

3. Меморијални ноћни турнир у малом фудбалу „Милош Тркуља“, одржава се традиционално с краја јуна и током јула. Пуне трибине на терену школског дворишта довољан су показатељ квалитета, које пружа најважнија споредна ствар на свету. Организатор турнира је ФК Војводина 1928.

4. „Перлез Публо“ је Rock 'n' Roll манифестација чији су носиоци Месна заједница Перлез и Омладински клуб. Традиционално се одржава 12. и 13. августа, а окупља искрене љубитеље рокенрола, алтернативне и некомерцијалне музике. Из године у годину број посетилаца манифестације је у константном порасту, а са мејнстејџа су се током година публици поклањале неке од највећих звезда српске и југословенске рок сцене.

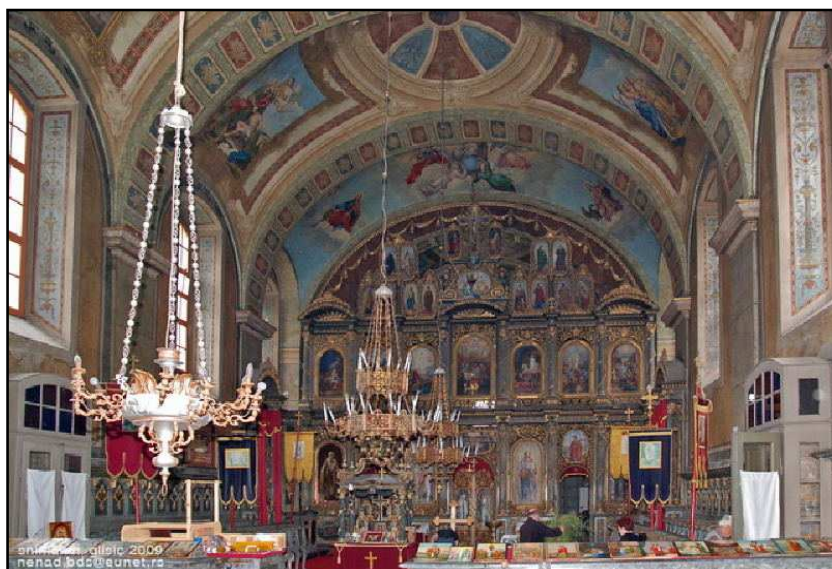
5. Шампионат Србије у квизингу се традиционално одржава у октобру. Покровитељ ове манифестације универзалног људског знања је Месна заједница Перлез. Циљ манифестације је концентрисање интелектуалне елите друштва у руралну средину.

КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ ПЕРЛЕЗА

У раније време су и Перлез-Варош и Сига имали своје српскоправославне богомоље, а вероватно и у време формирања нове доње Границе. Међутим, пошто се село скоро сјединило, то је и једна од ових богомоља престала да постоји, јер је у Перлезу 1797. год. била само једна „худа, мала и слаба црква украј села“. То је могла бити шаначка црква, која се и данас налази као капела украј села на старом месту, али је и перлез-варошка богомоља могла бити на крају

села према Сиги (сада центар), тј. на месту где се и сада налази српска црква. Нова заједничка црква је саграђена 1811. године, па је и уцртана и у приложеној скици перлеског центра из 1812 године, с тим што су инвентари старих цркава бар делимице пренети у њу, што би се могло закључити и по чињеници да се овде касније нашло звоно са шаначке цркве. Тај заједнички храм и данас постоји и посвећен је Успенију Пресвете Богородице. Највећа вредност у храму је иконостас Уроша Предића 1894/98. године. Сводне иконе у уљу радио је 1885. године Живко Петровић из Земуна и оне се сматрају за најбоље сачуване радове тог иконописца. Унутрашњост храма тј. имитацију мермера у уљу и оквире сводних икона, радили су мајстори из Бечеја, а сами радови се сматрају ремек делом те врсте.

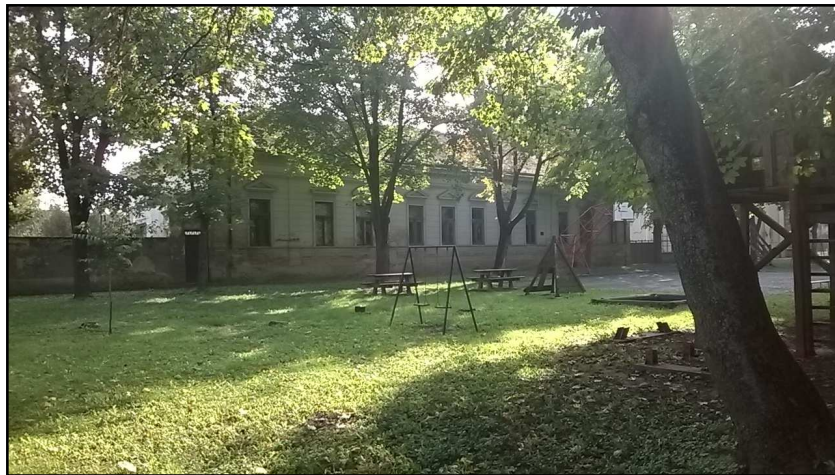
Унутрашњост Успенске цркве са иконостасом Уроша Предића

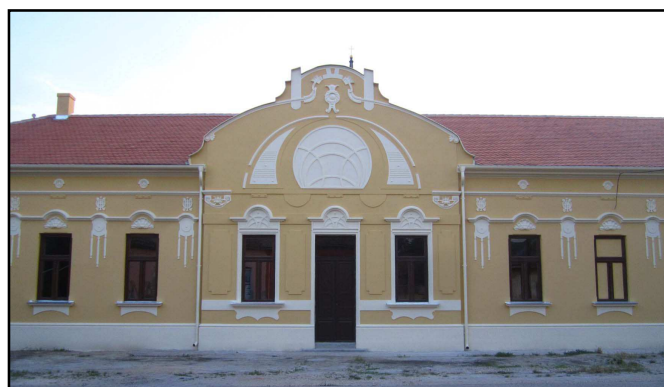
„Шаначка црква“ – Црква Светих Архангела

Црква Безгрешног зачећа Блажене дјеве Марије

Католички парохијски дом са улазом из централног парка

Светосавски дом у Перлезу, улаз из улице Вука Караџића

ЗНАМЕНИТЕ ЛИЧНОСТИ ПЕРЛЕЗА

АДАМ СТЕФАНОВИЋ

Адам Стефановић (Перлез, 27. новембар 1832. — 6. мај 1887.) је био српски сликар. У својој 32 години уписао се на Минхенску (1865.), а две године касније и Бечку сликарску академију. Године 1870/73. најплодније су раздобље његовог стваралаштва. У то време настају бројне литографије са темама из српске историје, које ради сам или у друштву са Павлом Чортановићем (Косовски циклус). После 1874. године, његова сликарска активност замире, да би се поново, али са мало успеха, оживела последњих година његовог живота (1885/86).

Временски и својим стилским особинама Адам Стефановић припада кругу сликара реалиста, али је тематски био чврсто везан за романтично сликарство.

Адам Стефановић „Бој на Косову”

Др ВАСА САВИЋ

(Перлез 1898. – Београд 1939.)

Специјалиста фтизиолог и епидемиолог. Медицину је студирао у Будимпешти, где је специјализирао фтизиологију. Био је управник Санаторијума за туберкулозу у Тополшици (Словенија), а доцније шеф грудног одељења Опште државне болнице у Београду. Написао је више радова о плућној туберкулози, нарочито епидемиологији, између осталог и дела „Туберкулоза у Југославији” и „Терапија дечје туберкулозе”. По њему носи назив Специјална болница за плућне болести у Зрењанину.

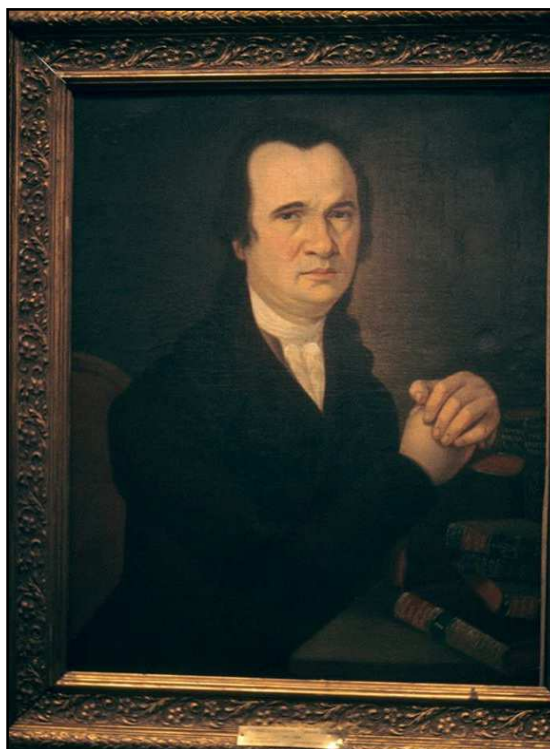
АРСЕНИЈЕ ТЕОДОРОВИЋ

(Перлез, око 1768. — Нови Сад, 13.02.1826.)

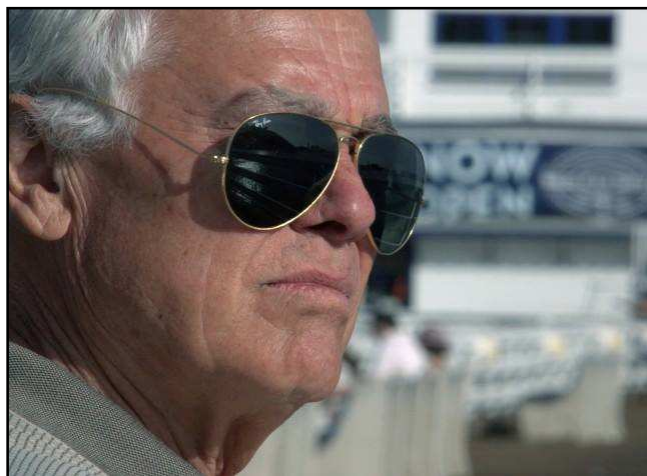
Почео је као помоћни учитељ, затим ученик неколицине домаћих сликара занатлија у Банату и Срему. У Беч одлази 1788. године уписује Академију. Тамо се упознаје са Доситејем Обрадовићем и од тада почиње да активно сарађује на културном препореоду аустријских Срба. Завршивши Академију 1796. године, прелази у Нови Сад, а онда се после неколико месеци настањује у Темишвару. Године 1803. враћа се у Нови Сад и ту остаје до смрти.

Теодоровићев портрет Доситеја (види слику!) из 1794. године је први грађански портрет у српском сликарству. Тим портретом Теодоровић најављује да припада авангардном, класицистичком стилском схватању. После следе портрети Аврама Мразовића, Гаврила Бозитовца, федмаршала Дуке, протe Којића и епископа Кирила Живковића. Тим својим начином сликања обезбедио је себи водеће место у класицистичкој школи. Своје класицистичке склоности испољио је још више и још јасније на својим иконама, алегоријским и историјским композицијама.

Највише времена и напора уложио је Теодоровић у сликање икона. Колико је данас познато израдио је око 26 иконостаса (Футог 1798., Пакрац, 1800., Вршац, 1808/09., Велики Сент Миклош, 1809., Будим 1810., Нови Сад 1811., Карловац 1813., Земун, 1815., Сремска Митровица, 1815/16., Велики Бечкерек, 1817., Баваниште, 1818. и др.). На тим иконостасима, рађеним на основу гавира великих ренесансних и барокних мајстора, испољио је карактеристичне особине свог класицистичког васпитања: једноставн цртеж, прегледну композицију, уздржану палету, идилично осветљење. Позадине својих библијских сцена претрпавао је остацима античких стафажа, остацима грчких храмова, аквадуктима, медитеранским пејзажима. На тим иконама био је прозачнији него на портретима и историјским композицијама, вероватно из наслеђа његових претходника, барокних и рококо мајстора Т. Д. Крачуна и Теодора Илића Чешљара. Као представник класицизма и као надарен уметник, створио је читаву школу. Кроз његове радионице у Темишвару и Новом Саду прошли су многи ученици, међу којима су најпознатији Константин Данил и Никола Алексић.

АЛБЕРТ МАЈЕР

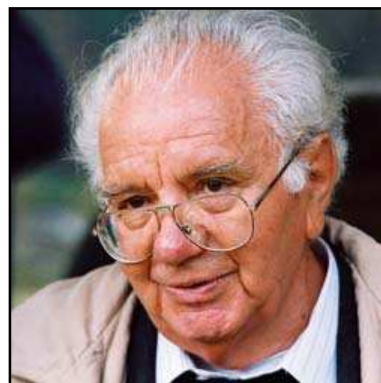

Међу најзначајнијим гостима „Феста 2013.“ свакако је био Алберт Мајер, славни конструктор „Панавижн Панафлекс“ филмских камера, четвороструки Оскаровац који је променио историју филмске индустрије. Овог изузетног ствараоца, рођеног у Перлезу 1936. године, упознали смо захваљујући документарном филму „Албертов пут“ сниматеља Предрага Бамбића. Прича прати Мајерову необичну и потресну судбину од мирног

детињства у Банату, преко страдања, логора и прогона које је са породицом доживео као подунавски Немац после Другог светског рата, до Лос Анђелеса и Холивуда. Поред Мајера, у Бамбићевом документарцу говоре и његови другови из детињства.

БОГОМИЛ КАРЛАВАРИС

Богомил Карлаварис је био истакнути војвођански сликар и професор универзитета. Рођен је 18. септембра 1924. године у Перлезу, а преминуо је 8. јула 2010. године у Новом Саду. Богомил Карлаварис је завршио Учитељску школу у Вршцу, Вишу педагошку школу у Новом Саду, а Академију ликовних уметности у Београду. Докторирао је ликовну педагогију у Немачкој. Предавао је на новосадској Вишој педагошкој школи, а по оснивању Академије уметности 1974. године прелази на ликовни одсек ове високошколске установе. Од 1980. године радио је као професор Педагошког факултета у Ријеци, у Истри. По образовању и деловању је био ликовни уметник, али свој радни век паралелно је посветио и педагошком раду, аутор је више теоријских књига и уџбеника, учесник низа истраживачких пројеката. У сликарству је афирмисао специфичну и препознатљиву поетику. Њена структура привидно носи реалистички концепт, али јој је суштина у духовно-поетским слојевима ликовног израза испољеног кроз савремени сензибилитет. Предели су му виђени у руралним срединама Војводине, али има и урбаних тема, са знацима савремене цивилизације.

ИСИДОРА ЖЕБЕЉАН

Исидора Жебељан (Београд, 27. септембар 1967) је истакнута српска композиторка млађе генерације и дописна чланица САНУ. Основне и последипломске студије завршила је на Факултету музичке уметности у Београду где тренутно живи и ствара. Редовне и последипломске студије композиције завршила је на Катедри за композицију и оркестрацију на Факултету музичке уметности у Београду, у класи професора Властимира Трајковића. Током студија била је члан групе младих композитора „Седам величанствених“, која је на иновативан и неконвенционалан начин презентовала своју музику. Од 1993. је радила као асистент на Катедри за композицију и оркестрацију ФМУ у Београду, а од 2002. године ради као доцент на истој катедри. Она је кћи нашег познатог новинара и књижевника, Петра Жебељана, савременог хроничара Перлеза, а попут свог оца, поноси се својим перлешким коренима.

Исидора Жебељан је до сада написала 25 композиција за различите инструменталне, вокално-инструменталне и вокалне ансамбле: од композиција за соло инструмент, преко камерне и симфонијске музике, до опере.

НАРОДНИ ОБИЧАЈИ И ТРАДИЦИЈЕ ПЕРЛЕЗА

ОБИЧАЈИ У ВРЕМЕ БОЖИЋА

Као и сви други православци, и Перлежани обележавају Божић као један од највећих православних празника свечано, са пуно радости, са пуним трпезама и смехом. На сто не стављају виљушке, јер верују да ће у породици бити свађе. По обављеном Божићном ручку, који прати обичаје везане за већину села у околини, наши суграђани излазе на улице да би испратили обичај "ВИЈАЊА БОЖИЋА".

Ни хладноћа, ни вејавица, не могу спречити дечаке, младиће или младе ожењене људе, да узјашу неоседлане коње и да до сутона, уз песму, обилазе пријатеље и рођаке, да свраћају у куће у којима има девојака за удају. Домаћину се честита празник поздравом "Христос се роди!" , они узвраћају: "Ваистину се роди!", чашћавају их ракијом или вином. Већ у рано поподне, неки се јахачи поднапију, не толико од количине, колико од мешања вина – белих и ружица, и ракија – комовица, дудићара и лебара. Промуклим гласовима певају отегнуте бећарце... Све се предвече завршава добро, јер су сви редом здрави и млади људи.

"ЛОЧОЛАШ": На други дан Божића, момци поливају девојке водом. Сваки од њих се труди да полије изабраницу свога срца. Девојке знају за обичај, па се углавном, не љуте када буду поливене.

"ПЕСКУРИЦЕ": На дан 14. јануара – Српска Нова година, рано ујутро су се правиле пескурице (мале лепиње, погаче) које су деца носила у тканим торбама код кумова, родбине и комшија, и честитали им Нову годину песмом, за узврат добијајући јабуке, бомбоне и колаче. Ово је једна од тих песама:

„Честитам вам ново лето,
да вам буде увек срећно,
тамбуре вам свирале,
госте дочекивале...
Да живи газда и газдарица,
И цела његова породица!”

ТРАДИЦИЈЕ

“ВРШИДБА”: Некада се жито косило “на руке” или косачицом - “самовезачицом”, коју су вукла 4 коња. Снопље је слагано на њиви, у крстине, потом је вожено запрежним колима у село и у авлији денуто у високе и дуге камаре. Жетва је била тежак и сложен посао, који је могао да потраје и цео месец. Сваког су лета у село врла најмање три друштва са 15-20 радника. Свако друштво је имало парну машину – локобилу, која јеложена сламом, огризинама (остаца тулузине, сена или друге хране), или фашинама (снопови прућа, шибља или грана). Она је преко дугог и дебелог преносног каиша окретала дреш – вршалицу. Последњи у низу се налазио елеватор, без ког се није могло замислити дењење оних дугачких и високих камара сламе, по којима се знало, какво је домаћинство. Једно друштво крене са вршалицом од куће до куће, редом. У домаћинствима су се задржавали, зависно од количине посејаног или пожњевеног жита. Када би дошло време ручку или вечери, тада би се локобила огласила дугим писком, и то је био знак за прекид посла. Радници би се опрали, код бунара, и сели за постављен сто. Деца нису седала за сто, већ су храну добијала у руке.

“ПОСТУПАНИЦА”: Код нас, у Перлезу, постоји обичај, који зову “Поступаница” (Приступаоница). Детету које је пружио прве кораке, али још не хода сигурно, се прави колач – погача, која се док је још врућа, кида и разноси по комшилуку и ближој родбини. При томе, баба која обично то ради, трчи, јер се верује да ће тако дете брже и лакше проhodати. Дана, када дете крене ногом, на столицу се поређају оловка, чекић, варјача и бич, и неки други предмети. Дете се пусти да дође ди хоклице, и у зависности од тога, шта дете прво узме у руку, тиме ће се бавити: ако узме оловку – биће службеник, писац, учитељ...; ако узме неки од алата – биће мајстор, а ако узме бич - бавиће се сточарством...

“ВЕЛИКА ГОСПОЈИНА – ЦРКВЕНА СЛАВА”: 1811. године је завршена градња Централне цркве у Перлезу – Успења пресвете Богородице у којој се од тада узносе молитве Господу, светој Мајци и светим Божјим угодницима. Успење је дан када се слави успомена на упокојење Божије мајке молитвене заступнице целог

рода људског. По старом календару овај празник се прославља 15. 08. или по новом 28. 08. За наш Перлез овај празник има већи значај јер је свети храм посвећен Богородитељки, а самим тим, пресвета Дјева је и заштитница и молитвена заступница за Перлежане и то и једне и друге конфесије (православне и католичке), јер је и католички храм посвећен Пресветој Мајци и дану њеног зачећа. На овај дан се у нашем храму служи света литургија у преподневним часовима. Након ручка са гостима који нам долазе из других места у поподневним сатима, одлазимо на свету вечерњу молитву када ће се обавити молитвени чин резања славског колача и одабир кума за следећу годину. Када се заврши ова обредна свечаност и када се прими ново кумство, одлази се у зато, припремљен простор и уз чашицу окрепљења и духовне радости прославља заштитница нашег Перлеза, којој се оваквим чином саборности окупљених у светињи нашој захваљујемо на молитвама, заштити и несебичној љубави којом нас штити и чува света Богомајка. Заблагодаривши на свему, одлазимо својим кућама испуњени духовном радошћу!

ПЕЧЕЊЕ РАКИЈЕ ОД КУКУРУЗА

Потребно је: 60 килограма кукурузног брашна, 5 килограма жита-слава, 3 килограма пшеничног брашна, 2 килограма сточног брашна, 3 килограма шећера, 1 пакло квасца.

Припрема: Најпре ставити жито да клија. Потребно је око 7 дана да жито пусти клицу одговарајуће дужине. Када је жито проклијало, скувати од кукурузног брашна куљу. Скувану куљу оставити да се хлади. У међувремену у суд одговарајуће величине помешати све остале састојке, осим проклијалог жита – слава. Састојке добро измешати са водом. Припремити буре одговарајуће величине, па у њега ређати слојеве: прво изломити погаче од куље, преко тога сипати слој од припремљене смеше, па на крају прелити сладом. Тако ређати слојеве док се не потроши сав припремљени материјал. Обратити пажњу на количину састојака, јер је потребно да сваки слој буде преливен подједнаком количином. Прелити водом да "огрезне" и оставити све док не буде завршено врење (на 20 степени је потребно око 10-так дана). По завршеном врењу, пече се ракија, што представља својеврсно уживање за домаћина и све оне који се ту нађу. Наздравља се и ужива – до нека доба!

РАКИЈА "ЛЕБАРА"

Пече се по поступку сличном "кукурузовачи", само се уместо кукуруза ставља у ракију хлеб. Обе ракије су жестоке. Ко се од њих напије пева: "Идем ја – иде калдрма!"

КОМЛОВ

Оставити тесто од хлеба, циповку, отприлике 1,5 килограм теста. Тесту се дода просејано кукурузно брашно и вода, па се замеси средње тврдо тесто. Направити од теста мале јуфкице, па ставити у комловарку – корпу од прућа, дебљине 10 цм, па се то у току лета суши. Када је суво, изломи се у ситније комаде и ставља у платнене вреће.

У земљани лонац се потопи, за један тањир комлова, што буде мера за 5-6 хлебова. Обично се потапало на 3 сата. Онда се просеје брашно и ставља у наћве. Комлов се процеди и стави се квасац. Замеси се јако меко тесто са половином брашна и остави се до ујутро. Ујутро се тесто премеси са остатком брашна и остави у саћурицу да стоји око 1-2 сата. Изручи се потом, на лопату и ставља на лопату да се пече у фуруни. Понеко је имао модле, па је тесто стављано у њих да се пече.

ШПИЦ – НАМЕТ

У Перлезу се, до дана данашњих одржао опште прихваћен начин ословљавања читаве породице (која у Перлезу живи), не по правом њиховом презимену већ по шпиц-намету (локализам од шпиц-намен). Шпиц-намет је у ствари "друго" презиме које прати породицу и вечно је обележава, пратећи све мушке чланове. Шпиц-намет вуче своје корене од давнина, па често ни најстарији чланови породице немају објашњење како се то "друго презиме" појавило у њиховом породичном стаблу. Свеједно, они су га толико давно прихватили да га сада са поносом носе и под тим презименом се и представљају!

ФИЛМСКО НАСЛЕЂЕ ПЕРЛЕЗА: СТАЗА СЛАВНИХ

Запутите ли се бечкеречким друмом из Београда ка срцу банатске равнице, или старим путем од Новог Сада према Зрењанину, свакако ћете се на средишту ове руте обрести у Перлезу. Наизглед – село, као и свако друго, истргнуто из времена, помало ишчашено из простора, заокружено Бегејом, Тисом, те мислима и проблемима његових житеља. Међутим, ако се којим случајем зауставите на овој (гледано с небеса) модро-зеленој тачки, удахнете густ банатски ваздух и попричате са случајним пролазником, намах ће вам постати јасно да ће ваша станка у овом селу бити непланирано дуга. Једна од прича са којом ћете бити суочени и у коју ћете својевољно или против своје воље, свеједно, бити увучени је прича о чувеном перлешком корзоу, који се само по географским координатама могао разликовати од Ла Кроазете или Холивудског булевару. По шетачима, свакако не.

Прича почиње 1955. године, када се по препоруци и савету славне глумачке породице Баримор, редитељ Кинг Видор одлучује да спектакуларну екранизацију Толстојевог романа „Рат и мир“ изведе на просторима Европе. Логично, стари римски студији упокојеног Дучеа, познати под називом „Ћинећита“ били су идеално решење за прослављеног редитеља, али само до момента кад је ваљало снимати сцене путовања кроз степу. Пред краљем холивудске режије испречили су се нерешиви проблеми, који би да су апстраховани или супституисани на начин, како се то иначе ради у „Парамаунтовим“ фабрикама снова, довели у озбиљно питање аутентичност самог спектакла. На који начин прегазити руску степу и пребродити Дон, а не замерити се ригидном режиму Совјетске силе? Где пронаћи стотине статиста префињених словенских црта, а да то не буду прекаљени припадници Црвене армије? На коју страну усмерити токове капитала, а да се то не коси са кејнзијанском доктрином Ујка Сема? На сва ова питања одговор је био јединствен и недвосмислен: Југославија. И тада, у зиму 1956. године, Перлез је добио своју прву филмску улогу: Слатине и Рит су одиграли роле хладних степа, Бегеј је тумачио улогу широке руске реке, док су кроз шаначку варош, у смирај дана јездили шестопрези Ростових и Курагиних. Заузврат, Перлежани су имали прилику да проћаскају са глумачким легендама Хенријем Фондом, Одри Хепберн, Виториом Гасманом, Џеремијем Бретом и Анитом Екберг. Филм у трајању од 208 минута продуцирао је перспективни Дино Де Лорентис, чијем оку није промакао нити један детаљ Перлеза. ⁽¹⁾

Две године након „ватреног крштења“, готово читава филмска екипа Оскар ом овенчаног дела „Мост на реци Квај“ се из егзотичног Тајланда сели у Перлез, где Алберто Латуада снима филм по мотивима Пушкиновог романа „Капетанова кћи“. Грандиозан и скуп спектакл уз ангажовање великог броја статиста, махом припадника ЈНА, али и житеља Перлеза, с разлогом је привукао пажњу новинара популарног магазина „Лајф“, који су стоички пропратили вишемесечно снимање

филма „Олуја“. На Тигањици, поред Перлеза, никао је аутентични руски градић са избама и црквом луковичасте куполе, док се у самом месту налазио огроман билборд са заштитним логом „Парамаунт Пикчерса“. Дино Де Лорентис је продуцирајући „Олују“ вратио свој дуг Перлезу и то с каматом, јер је главна женска улога поверена његовој супрузи, италијанској лепотици, Силвани Мангано. Уз Силвану, чије се веселе и срдачне природе и данас радо сећају старији мештани Перлеза, корзоом су парадирали Оскаровац, Ван Хефлин; шведска дива Вивека Линдфорс; Аргентинац, Џефри Хорн; Хичкокова љубимица, Агнес Мурхед; Аустријанац, Оскар Хомолка; коцкар из „Казабланке“, Хелмут Дантин; наратор из „Бен Хура“, Финли Кери и многи други. Везано уз снимање „Олује“ по перлешким кулоарима и данас круже урбане легенде о снајки, коју је отео Џефри Хорн, о чика Фрањи који је читав дан провео висећи на вешалима, јер су га сценографи изгубили са списка, о гускама које су се трудиле да гакањем надјачају топовске канонаде и о голишавим јахачима који су „форсирани“ Бегеј и Ревеницу.⁽²⁾

1961. године су кроз степену и пашњаке Перлеза пројахали „Монголи“, на челу са Оскаровцем, Џеком Палансом и Анитом Екберг. Овај филм из француске продукције режирао је Андре де Тот, а као и у претходном филму, човек који је давао часове обуке мачевања статистима и глумцима био је Панчевац руског порекла, Андреј Гардењин, унук славног пуковника Рајевског, чији је лик Толстој преточио у грофа Вронског, у свом роману „Ана Карењина“.

Захваљујући предузетном духу плејбоја и директора „Авала филма“ Ратка Дражевића, 1962-ом годином отпочиње „златно доба“ копродукција, а Перлез поново добија истакнуто место у филмској индустрији. По мишљењу већине филмских стваралаца, највећа пеплум-звезда свих времена, Стив Ривс, снима у Перлезу једно од најупечатљивијих дела из категорије „свордс/сандалс филмова“ – „Тројански коњ“. Црномањаста делија, ког су Перлежани звали Стева Реверс, у то време је био светски шампион у бодибилдингу, носилац титуле Мистер универзум и без сумње највећа звезда акционог филма. Ваљало је зато пронаћи неког локалног табацију, који би Стеву изазвао на фер-фајт. Разуме се, многи су покушали да на плећа оборе славног Херкулеса, али је једином то пошло за руком Пери Бонусу, чије су телесне димензије биле сличне Ривсовим. Ова година (као и наредна) остаће у историји Перлеза забележене и као „године парлога“, јер су мештани, водећи се инстинктом дебеле зараде масовно облачили тројанске и ахајске униформе, одлазећи у Тројански рат. Чак су и своје коње ангажовали на непрегледном сету, јер су, разуме се, и коњи добијали дневнице. А њиве су заиста остале у парлогу...⁽³⁾

Годину дана касније, Стив Ривс се враћа на опустели сет ахајског логора, где снима кадрове за филм „Легенда о Енеји“. У исто време се у Перлезу појављује нова филмска екипа из Италије, ангажујући огроман број статиста. Међу глумачким тимом пажњу мештана су највише привукли холивудска старлета, Џини Крејн; ветерани платна, Гордон Мичел, Џон Дру Баримор и Аким Тамироф; као и

неприкосновени Винету, Пјер Брис. Сценарио за филм „Инвазија 1700“ је рађен према мотивима романа „Огњем и мачем“, пољског Нобеловца, Хенрика Сјенкјевича. За потребе снимања овог филма до темеља је спаљен онај исти „руски градић“, ког је Дино Де Лорентис подигао пет година раније. И овде се прича донекле затвара, а симболика тврђаве у пламену као да се утиснула у коб Перлеза, ком су наредних година неки виши интереси ускратили среске, тј. општинске надлежности. ⁽⁴⁾

Последњи покушај повратка Перлеза на мапу светске кинематографије био је 1967. године, кад мало позната филмска екипа из Немачке снима „Покољ у Црној шуми“. Остало је забележено да је у овом остварењу Ферда Болдвина свој деби остварио један млади Холанђанин, данас познати холивудски глумац старије генерације, Рутгер Хауер.

Уместо да на овом месту напишем спектакуларну филмску реч КРАЈ, мораћу да у својству поштеног и доследног наратора читаоцу одузем још мало времена, отварајући сасвим случајан пост скриптум... 25. марта 2001. године, у Лос Анђелесу, на 73. додели највеће америчке филмске награде, свог другог Оскара у категорији техничких достигнућа подигао је Алберт Мајер. Иако филм „Савршена олуја“, са Џорџом Клунијем у главној улози ни по чему не може да се доведе у везу са перлешком Стазом славних, један детаљ је ипак привукао пажњу Перлежана. Цењени конструктор „Панавижн“ камере, Алберт Мајер се дичном аудиторијуму захвалио на српском језику. И то не да би га, како се каже, читав свет разумео, већ да свом другу из раног детињства да до знања да је жив и здрав. Алберт Мајер је 1936. године рођен у Перлезу, а у холивудској индустрији се обрео баш у години кад је снимана „Олуја“. О његовом животу, детињству у Перлезу, преко одрастања по избегличким камповима до пуне афирмације у Холивуду, 2013. године је снимљен документарни филм „Албертов пут“. Премијери филма на ФЕСТ-у присуствовао је лично Алберт Мајер, посетивши свој родни Перлез и сусревши се са својим другом из детињства. ⁽⁵⁾

Током ове јесени, централни парк у Перлезу ће, захваљујући напорима локалних удружења, Месне заједнице и екипе Јавних радова добити своју Стазу славних, по угледу на холивудски Walk of Fame. Биће то кружни корзо, поплочан звездама, са којих ће се читати имена значајних филмских стваралаца, који су део своје каријере изградили на плодном, банатском блату.

(1) коришћени извори: Georges Sadoul „Histoire générale du cinéma“ 1950.-1975. Tome 1-6; „Dictionnaire du cinéma“ 1965.

(2) коришћен извор: LIFE magazine, фото-документација „Gjon Mili archive“ 1958.-1959.

(3) коришћен извор: Архива Југословенске кинотеке 1962. „Боравак Стива Ривса у Југославији“

(4) коришћен извор: „СФРЈ за почетнике“ <https://www.facebook.com/pages/SFRJ-za-pocetnike/165822553448588>

(5) „Albert's Way“ 2013. <http://www.imdb.com/title/tt2631296/>